

tegning, dræning og mergling samt regnskabsføring. Det var således de fag, som var samfundsgavnlig, nyttige i det moderne landbrug og som sigtede på at skulle udføres i praksis, der stod i centrum, ikke åndelig og national bevidstgørelse som i højskolerne efter 1864. Deraf bogens titel, *Kundskab er Magt*, i modsætning til højskolens »ånd er magt«. Grundlaget for skoledannelserne er Rasmus Sørensens og Lars Bjørnbaks rationalistiske oplysning i modsætning til Grundtvigs nationale romantik. Forsøg på fra grundtvigiansk hold at få magt over fortsættelsesskoler blev direkte imødegået som fx i Krejbjerg, »hvor den grundtvigianske opposition tabte, nedstemt af de jordnære, fornuftprægede (rationalistiske) Sallingbønder« (s. 28). Fortsættelsesskolerne var således ikke-grundtvigianske eller direkte anti-grundtvigianske, som Bjørnbaks skole i Viby, hvor end »ikke Grundtvigs Salmer og Sange maatte blive sunget«, som en tidligere elev erindrer (s. 46).

Strange Nielsen har lavet en undersøgelse, der bygger på et sort og spredt materiale, der for en stor del er hentet i forskellige lokalarkiver. Dette berettiger udgiverens betegnelse pionerarbejde. Også i kraft af, at undersøgelsen retter sig mod de ikke-grundtvigianske skoleformer på landet og dermed nuancerer ideen om grundtvigianismens totale herredømme i det danske landbosamfunds skoleverden, er denne bog et godt bidrag til dansk skolehistorie. Dog forekommer det pædagogiske eller undervisningsmæssige mig at stå for svagt. Det altoverskyggende centrum indtages af det personal- og det institutionshistoriske.

Claus Møller Jørgensen

Stine Wiell: *Flensborgsamlingen 1852-1864 – og dens skæbne*. (Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Flensborg, 1997). 344 s., 268 kr.

Flensborgsamlingen er navnet på en oldtidssamling, som under ledelse af Conrad Engelhardt i tiden 1852-64 efterhånden blev til den største og vigtigste danske arkæologiske samling uden for København. Den blev mest kendt for Nydambåden, som her blev udstillet sammen med en lang række andre mosfund. Flensborgsamlingen var af så stor betydning, at dens skæbne indgik i fredsslutningen mellem Danmark og Preussen efter nederlaget i 1864. Det blev heri bestemt, at Nydambåden og de øvrige oldtidsfund skulle overgives til Preussen, der igen efter en noget omskiftelig skæbne indlemmede dem i oldtidssamlingen i Kiel.

Stine Wiell giver i sin bog den første samlede, koncise og systematiske fremstilling af Flensborgsamlingens historie. Hun rekonstruerer minutiøst Engelhardts arbejde, fundene og de udgravninger, der fandt sted. Ved hjælp af kvantitative analyser tegner hun tillige et omfattende billede af samlingens ganske vist korte, men succesrige historie. Samlingens vækst og indhold dokumenteres. Det sker i form af en vellykket syntese, som er et produkt af både historiske og arkæologiske metoder.

Stine Wiell har sat sig for at undersøge tre centrale spørgsmål: 1. Hvad indeholdt samlingen? 2. Hvorfor blev den skjult i 1864? 3. Hvorfor blev samlingen ikke genoprettet efter 1864? Det er disse tre problemstillinger, fremstillingen er centreret omkring. Men det er ikke de eneste spørgsmål, der drøftes og gives svar på.

Wiell rekonstruerer i 14 separate kapitler, en indledning med klar problemformulering og et konkluderende afsnit Flensborgsamlingens historie; og hun tegner et portræt af Conrad Engelhardts personlighed og påviser hans altdominerende betydning for samlingen. Hun når dog endnu længere omkring: De forhistoriske fund og levn i hertugdøm-

merne i begyndelsen af 1800-tallet præsenteres summarisk, men indsigtfuldt. Også samlingens skæbne under og efter krigen i 1864 beskrives. I en epilog skitseres til sidst ikke mindst Nydambådens fornyede aktualitet efter henholdsvis Første og Anden Verdenskrig, hvor der i begge tilfælde var ønsket fremme om, at samlingen på ny skulle overføres til Danmark.

Forskningsresultaterne giver klare svar på de tre centrale spørgsmål: 1. Der redegøres detaljeret for samlingens indhold, som i øvrigt må ses i forlængelse af guldalderens museumstradition. 2. Samlingen blev skjult i 1864, fordi den var kostbar og ikke mindst dansk. Dens genstande blev opfattet som dansk-nationale oldsager. 3. Samlingen blev aldrig genskabt, netop fordi den blev skjult, men også fordi bystyret i Flensborg ikke var stædig og insisterende nok. Derfor blev den lagt sammen med Kiel-samlingen.

Det var imidlertid ikke hele samlingen, der kom til Kiel. I dag er genstandene således spredt på danske og tyske institutioner. Nydambåden og hovedparten af genstandene kom efter 1945 til det nye arkæologiske museum på Gottorp Slot. Andre dele befinder sig ligeledes på Gottorp Slot, men i det slesvigholstenske kulturhistoriske landsmuseums eje. Mindre dele havnede på bymuseet i Flensborg og på det arkæologiske museum i Berlin. I Danmark kan dele af Flensborgsamlingen findes på Nationalmuseet, på Moesgård og endelig på Sorø Akademis Museum. Der er ikke blevet gjort noget reelt forsøg på at genskabe samlingen – og der har endnu ikke været tale om i en overgangsperiode at genskabe samlingen i form af en

særudstilling. Som sådan synes Flensborgsamlingens historie at være afsluttet. Stine Wiell har skrevet dens historie og dermed dokumenteret dens og Conrad Engelhardts arkæologiske og museumsfaglige betydning.

Bogen fremtræder smukt med en lang række udsagnskraftige illustrationer, fotografier og grafiske fremstillinger. Mange tegninger publiceres her for første gang. Som i ethvert videnskabeligt værk findes der også i denne bog en notesektion på godt 40 sider. Her finder den interesserede læser yderligere oplysninger, informationer og litteraturhenvisninger. Det samme gælder for den særdeles oplysende gennemgang af kildesituationen bagest i bogen. Her karakteriseres det eksisterende kildemateriale og kildernes lokalisering i danske og tyske arkiver. Den følges op af en lang liste over upublicerede kilder og en litteraturfortegnelse. Her findes der enkelte svipsere i forhold til noterne. I øvrigt er bogen fri for fejl – når der ses bort fra, at billedteksten s. 18 daterer et billede af Duborg Slot til 1830, selv om der på akvarellen tydeligt står 1862.

Alt i alt efterlader læsningen af bogen et særdeles positivt indtryk. Stine Wiell har arbejdet med projektet i en lang årrække, og hun er gået meget grundigt til værks. Hendes værk er resultat af en omhyggelig grundforskning, der har fremdraget megen ny viden, og som påpeger mange ukendte sider af Flensborgsamlingens historie. For at hendes resultater også kan nå ud til et tysksproget publikum, er bogen forsynet med en præcis tysk sammenfatning. Nyttigt for alle læsere er person- og sted- og sagregistrene.

Jørgen Kühl